DET SANSELIGE 1700-TALLET

Forslag til gjenstander og aktiviteter for museer.
Utviklet av Ragnhild Hutchison, prosjektleder,
Historiske toll- og skipsanløpslister.

I det følgende er forslag til gjenstander og aktiviteter knyttet til hver enkelt utstillingsplakat, samt utkast til et rollespill som museene kan bruke som formidlingsopplegg.

Plakattekster er tatt med for å lette oversiktlighet.

Innhold:

Kompetansemål på barne- og ungdomstrinn ..... s. 2
Handelen på 1700-tallet ..... s. 4
Sjøveis handel i praksis ..... s. 4
Synet av 1700-tallet ..... s. 4
Lyden av 1700-tallet ..... s. 5
Smaken av 1700-tallet ..... s. 5
Lukten av 1700-tallet ..... s. 6
Følelsen av 1700-tallet ..... s. 7
Aktivitet på museet ..... s. 8
Utstillingsmaterialet ..... s. 10
Printing og montering ..... s. 12

CC-BY-SA 4.0

Utstillingen med tilhørende opplegg vil kunne bidra til å dekke følgende kompetansemål på barne- og ungdomstrinn, samt videregående:

Etter 4. trinn: (de mest relevante kompetansemålene)
Mål for opplæringa er at eleven skal kunne:
- presentere historiske emne ved hjelp av skrift, teikningar, bilete, film, modellar og digitale verktøy.
- skape forteljingar om menneske i fortida og snakke om skilnader og likskapar før og no.
- utforske kjelder og bruke dei til å lage etterlikningar av gjenstandar frå fortida.

Etter 7. trinn: (de mest relevante kompetansemålene)
Mål for opplæringa er at eleven skal kunne:
- bruke omgrepet periode og vise samanhengar mellom fortida og notida ved å plassere ei rekkje historiske hendingar på ei tidsline.
- skape forteljingar om menneske i fortida og bruke dei til å vise korleis menneske tenkjer og handlar ut frå samfunnet dei lever i.
- utforske ulike kjelder, illustrere korleis dei kan gje ulik informasjon om fortida, og forklare korleis historikarar bruker dei til å lage historiske framstillingar.
- fortelje om hovudtrekk ved samfunnsutviklinga i Noreg frå vikingtida til slutten av dansketida og gjere nærare greie for eit sentralt tema i denne perioden.
- gjere greie for sentrale trekk ved tidsepokane mellomalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunnar til denne tidsinndelinga.
- bruke historiske kart og framstille oppdagingsreiser som europearar gjorde, skildre kulturmøte og samtale om korleis dei ulike kulturane opplevde møtet.

Etter 10. trinn: (de mest relevante kompetansesmålene)
Mål for opplæringa er at eleven skal kunne:
- finne døme på hendingar som har vore med på å forme dagens Noreg, og reflektere over korleis samfunnet kunne ha vorte dersom desse hendingane hadde utvikla seg annleis.
- presentere hovudtrekk ved historia og kulturen til samane frå dansketida til i dag, og drøfte forholdet deira til storsamfunnet.
- presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdelen av 1900-talet, og forklare korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag.
- forklare teknologiske og samfunnsmessige endringar som følgde av den industrielle revolusjonen.
- gjere greie for imperialisme og gje døme på avkolonialisering.
- drøfte viktige omveltingar i samfunnet i nyare tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltingar.

Etter VG 2 Studieforberedende utdanningsprogram:
(de mest relevante kompetansemålene)

Historieforståelse og metoder:

- finne og vurdere historisk materiale som kilder og bruke det i historiske framstillinger.
- bruke digitale verktøy til å hente informasjon fra ulike medier og vurdere den kildekritisk i egne framstillinger.
- identifisere ulike historiske forklaringer og diskutere hvordan slike forklaringer kan prege historiske framstillinger.

Samfunn og mennesker i tid:

- forklare drivkrefter bak den europeiske oversjøiske ekspansjonen og diskutere kulturmøter, sett fra ulike perspektiver.
- gjøre rede for næringsutvikling i Norge fra ca 1500 til ca 1800 og analysere virkningene for sosiale forhold i denne perioden.

Handelen på 1700-tallet.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
Utstyr knyttet til skipsfarten.

Kopier:
Tau og annet som er «maritimt».

Annet:
Det gjøres tilgjengelig tre filmer/ bildespill som kan brukes i utstillingen. Disse er laget som skoleprosjekt av 3dje klasse Media og kommunikasjon ved Lillestrøm videregående. Det er opp til museene om de ønsker å benytte dem i utstillingen.

Sjøveis handel i praksis.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
Dersom museet har gjenstander fra kapteiner som de særlig kan trekke frem som eksempler, kan dette gjøres her. Alternativt kan det brukes gjenstander som anker, tau og annet skipsutstyr.

Kopier:
Moderne anker, hampetau o.l. som ser ut som de kan være fra 1700-tallet.

Synet av 1700-tallet.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
1700-tallsservise i tre, stentøy og porselen, glass og kopper, pyntetepper og møbler, fargede tekstiler.

Kopier:
Kopier av 1700-tallsservise i tre, stentøy og porselen, glass og kopper (for eksempel er det laget kopier av Royal Copenhagens eldste porselen).

Annet:
Malerier og andre bilder av tollstedet og lokalsamfunnet fra 1700-tallet, for å vise hvordan det så ut lokalt.

Vektlegg fargene og mønstrene i gjenstandene.

Forslag til museumsaktivitet:

- Bruke bilder av regionen og lokalsamfunnet fra 1700- og tidlig 1800-tall for å vise frem og snakke om hvordan omgivelsene har endret seg. I mangel på bilder, kan man snakke om hvordan det kunne ha sett ut. Bruk museets egne bildesamling, eller digitaltmuseum.no.

- Papirsilhuetter var en enkel og billig måte å ta med seg bilde av kjente og kjære, og ble en populær aktivitet på 1700-tallet. Som aktivitet foreslås det derfor å la elever/ publikum klippe papirsilhuetter av personer og gjenstander. Gode sakser og egnet papir (for eksempel gavepapir) er nødvendig.

Lyden av 1700-tallet

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
Musikkinstrumenter, mynt og ulike redskaper som ga fra seg lyd.

Kopier:
Kopier av 1700-tallsredskaper som ga fra seg lyd, slik som hammere, gryter, sag og øks for å hugge trær. La folk få bråke med dem.

Musikkinstrumenter fra 1700-tallet (trompet, lur, lutt, fiolin og lignende).

Annet:

- Bruk bilder/ malerier o.l. av ting som laget lyd på 1700-tallet.
- Lag en lydinstallasjon med musikk fra 1700-tallets komponister. For norsk 1700-talls musikk, se for eksempel http://www.hansolavgorset.com/plateomtaler.no.html. (For bruk av materiale, kontakt http://nmh.no/om_musikkhogskolen/ansatte/hans-olav-gorset).

Smaken av 1700-tallet.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
Matlagingsutstyr som forteller om nye varer. For eksempel kaffekanner, te-servise, samovarer, sukkerklyper.

Kopier:

- Kandissukker, krydder, nøtter, rosiner og krydder og lignende kan settes ut for smaking.

- Klippfisk.
- Andre typiske matsmaker fra 1700-tallet: sylteagurk.
- Kopier av serveringsutstyr. Dette kan fås fra de eldste porselensfabrikkene (de fører ofte kopier av de eldste servisene).

Annet:
- Lage noe av den enkle maten, for eksempel limonade (siton, vann og sukker) eller marsipan (mandler og sukker).

- Smaksbuffet:
  Servere kaffe, te og kandissukker som folk kan smake, men be dem forestille seg at det er aller første gangen de smaker det. Ha det små papiresker eller kremmerhus (som ble brukt på 1700-tallet). Kanskje kan man la barna brette eskene og lage kremmerhusene for å «hjelpe» kjøpmannen.

Lukten av 1700-tallet.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
- Gamle parfymeflasker?
- Bilder av årestue (eller en faktisk årestue).
- Vaskebøtter og vaskevannsfat.

Kopier:
- Grønnsåpe, parfymerte såper og lignende.
- Tekstiler eller annet som lukter bålrøyk, gammel tobakk (og gjerne gammel fyll) og fjøs (rull dem i et bål/sammen med rester fra ett pipeaskebeger/i et fjøs (kanskje forskjellige dyr?), og oppbevar i plastpose med litt av luktkilde).
- Skinn, gjerne dårlig garvede, gamle skinn.
- Tørrfisk.
- Parfyme: for eksempel *4711 Original Eau de Cologne Maurer & Wirtz for women and men* ble første gang lansert i 1792. Kan bl.a. fås på Vita eller parfymeri.

Annet:
Luktbuffet:
Lage en «luktbuffet» av ting som lukter fra 1700-tallet. Ikea har små glasskrukker med vid åpning for nesen, men med lokk som kan holde på luktene.

Følelsen av 1700-tallet.

Forslag til gjenstander:

Fra samlinger:
- Møbler, puter og sengetøy fra ulike sosiale lag på 1700-tallet.
- Redskaper fra arbeid for å vise slit, for eksempel åk til å bære vann.

Kopier:
- Kopier av møbler og puter fra ulike sosiale lag som publikum kan prøvesitte.
- Kopier av ulike tekstiler, fra strie til silke (fås på for eksempel Husfliden), slik at publikum kan kjenne forskjellen.
- Åk til å bære vann – la publikum løfte og bære.
- Sag til å prøvesage bord.

Annet:
Følebuffet:
Hengende stoffprøver av tekstiler (fås på for eksempel Husfliden) tau eller gjenstander i tre (grove kasser eller malte møbler), slik at publikum kan kjenne forskjellen. La besøkende også kjenne på hva ting veide, for eksempel et skippundslodd el.l.

Aktivitet på museet.

Spill 1: **«Mitt skip er lastet med...»**

Et europakart i stor størrelse er gjort tilgjengelig sammen med utstillingen. Sammen med kartet er ett lite utvalg papirbrikker som kan skrives ut på en vanlig printer. På brikkene er illustrasjoner av typiske varer som ble handlet med. Vi foreslår at barn også får tegne egne brikker med varer de har sett i utstillingen.

Brikkene lastes så i papirbåter som barna bretter og dekorerer.

Skipene lastes med brikkene, og skyves over brettet til landet der barna vil selge varene.

Samtaler kan settes i gang om hva slags varer som ble handlet over grenser på 1700-tallet.

Spill 2: **Kaffedrikking på 1700-tallet - rollespill.**
Å simulere kaffedrikking i ulike sosiale lag på 1700-tallet.

Læringsutbytte:
- Refleksjon omkring ulikhet i samfunnet.
- Refleksjon omkring globalisering av varehandel og det norske samfunnet.
- Reflektere over utviklingen i vareutvalg og handelskontakt frem til i dag.

Utstyr:
Utstyr til å drikke kaffe i ulike sosiale lag i Norge på 1700-tallet. Dette kan for eksempel gjøres slik:

Fattig/ liten bonde:
Kaffen kokes og serveres i en kobberkanne. Man har treboller å drikke av, som gjerne kan være litt sprukne og slitte. Kandissukker kan serveres i et papirkremmerhus som alle må dele, og melk eller lignende i en trekopp.

Lavere borgerskap/ rik bonde:
Kaffen kokes og serves i en finere kobberkanne, eventuelt kan man også bruke en litt sprukken stentøyskanne til servering. Man drikker den fra stentøysservise bestående av kopper, asjetter, sukkerskål med kandissukker, og en liten melkemugge eller kopp med melk. De ved bordet får en småkake hver å spise.

Øvre borgerskap / embetsfolk:
Bordet dekkes med duk, og kaffen helles over i egen kanne for servering. Man bruker fin porselen bestående av kopper, asjetter, sukkerskål med hvitt, raffinert sukker,

melkemugge og kakefat med mange småkaker. Forslag til kaker kan være makroner, krumkaker og små terter med syltetøy.

Aktiviteten:

Del 1:
Elevene skal dekke tre bord for kaffedrikking i tre ulike sosiale lag. Del derfor elevene inn i tre grupper, som får ansvar for hvert sitt bord. Sett frem alt serviset og annet utstyr samlet. La gruppene velge hvilke ting som skal på de ulike bordene. Diskuter valgene.

Snakk om hver av tingene på bordene. Ta opp hvor tingene kom fra, hva som var dyrt og billig, hvordan man kunne se at noen var rike eller fattige, og hvordan folk på 1700-tallet kan ha sett og hørtes ut, luktet, smakt og føltes de første gang de opplevde de ulike tingene.

Del 2: Rollespill.
Når bordene er dekket og man har snakket om det som er på dem, setter alle seg. Kaffen blir servert sammen med eventuelt tilbehør.

Elevene skal spille samtalene ved hvert av bordene. Fokus skal være det som er på bordene. Forslag til tema for å stimulere diskusjon er:
- Tror dere kaffe kostet det samme i på 1700-tallet som i dag?
  - Her kan noen kanskje bli satt til å finne ut prisen på kaffe på 1700-tallet gjennom tollistene? Se egen side om priser i listene: http://toll.lokalhistorie.no/listene/priser).
- Er det like mye status å drikke kaffe i dag som på 1700-tallet?
- Hvor kom kaffen som de drakk på 1700-tallet fra, og hvem produserte den? Hvordan er det i dag?
- Hvilke andre ting tror dere at man hadde til kaffen? Hvor kom de fra?
- Hvordan tror dere kaffe smakte på 1700-tallet?
- Hvordan drikker man kaffe som «fintfolk» og som «fattig»?
- Hva var det med kaffe på 1700-tallet som gjorde den så attraktiv?

Del 3:
Avslutt med felles samtale om «kaffe og kake» på 1700-tallet og i dag. Legg vekt på ulikheten i samfunnet, hvordan varene knyttet norske hjem til utlandet og hvordan vi opplever kaffen og de andre varene i dag.

UTSTILLINGSMATERIALE – PLANSJENE.

3 INNLEDENDE OM UTSTILLINGEN.

5 X 2 SANSEPLANSJER.

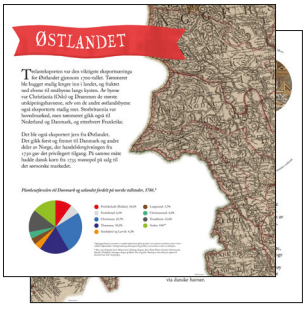

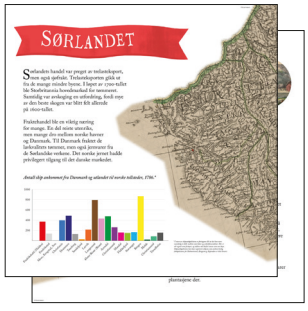

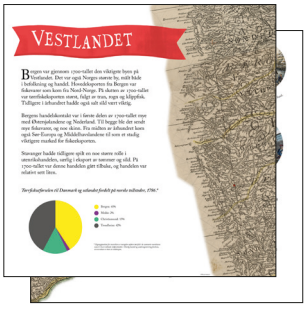

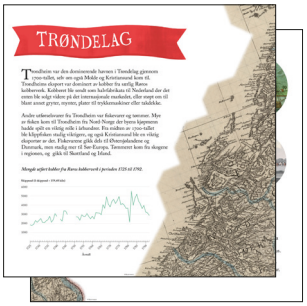

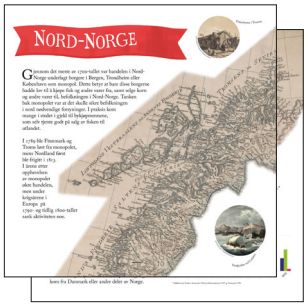
5 X 2 REGIONSPESIFIKKE.

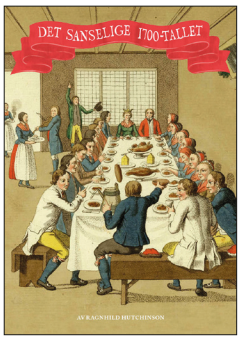

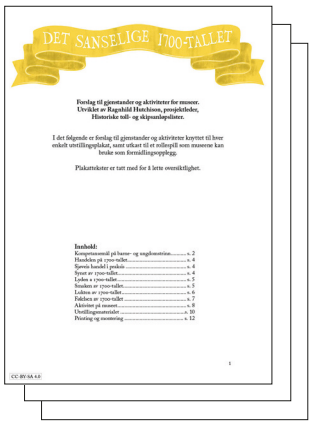

UTSTILLINGSMATERIALE – ANNET.

24-SIDERS KATALOG

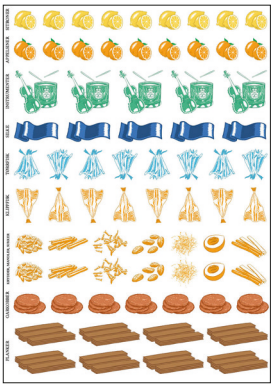

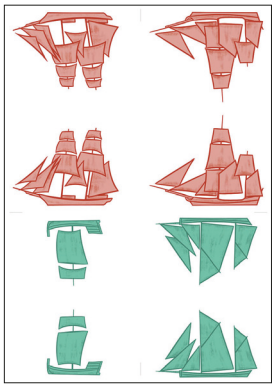
OPPLEGG FOR MUSEER

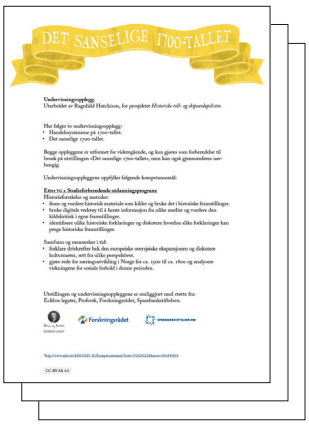
STORT KART MED «SPILLEBRIKKER»

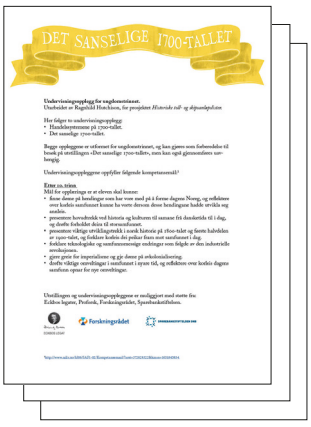

UNDERVISNINGSOPPLEGG FOR UNGDOMSTRINNET OG VGS

PRINTING OG MONTERING

Plansjene og det store kartet må printes hos et trykkeri. Det resterende materialet er i A4 og kan printes og kopieres på museene. Alle plansjefilene finnes i tre versjoner – én til trykk (med skjæremerker), én til print (uten skjæremerker) og én til skjerm (lav oppløsning). Trykkfiler kan leveres rett til et trykkeri.

Katalogen kan også være greit å få trykket opp, f.eks. med stiftet rygg. Plansjene og kartet kan plottes rett på hvitt PVC-materiale i f.eks. 3 mm tykkelse eller kapa-papp (skumpapp) av et trykkeri. Det kan variere hva forskjellige trykkerier tilbyr, men 3 mm hvit pvc kan være billigere enn f.eks. 5 mm kapa, og gir dessuten en finere kant og mer holdbarhet. En tredje mulighet er å printe plansjene på tykkest mulig papir eller kartong, eventuelt på lerret, men dette kan gi noen utfordringer når det gjelder montering på vegg. Lerret kan derimot være et godt alternativ når det gjelder spillkartet som skal ligge.

Alle plansjene er 84 x 84 cm. Bortsett fra de tre innledende plansjene består alle temaene av sett på 2 plansjer. Disse kan monteres både vertikalt og horisontalt i forhold til hverandre, eller selvfølgelig med litt mellomrom i mellom. Det er litt avhengig av hva som egner seg best i utstillingslokalet. De regionspesifikke er best montert horisontalt ved siden av hverandre, men kan også monteres vertikalt.

